

Gys, gru og grin

Spøgelseshistorier af – og for – børn

Publ. i *Information* 19.08.1987.

Ulf Palménfelt: Den grønne hånd. Ill. Eva Eriksson. Overs. Eigil Søholm. 48 s. 110 kr. Gyldendal

Henrieth Pedersen: Hævnen fra havet. Ill. Thormod Kidde 92 s. 92 kr. Thomas Blom Forlag

Marita Lindquist: Rigtige spøgelse. Ill. Louise Jacobsson. Overs. Ulla Warren. 48 s. 88 kr. Sesam

Det gruelige har sin egen sære tiltrækning, især på behagelig afstand. En afstand, fortællingen om det kan give – eller filmen. Det gruelige som fiktion eller von hørensagen er et stort hit, ikke mindst fordi det i realiteternes verden er det værste af alt.

Folk er villige til at gå langt for et godt gys. Sådan så jeg engang en velholdt ældre dame kravle ind under en lastbil i krydset ved Skanderborgvej og Ringgaden.

Lastbilen kørte en cyklist ned. Det var det sædvanlige: højresving og så crash. Der lå han. Død var han vel ikke, men trods alt godt på vej. De små marginaler.

Der blev opløb. Ambulancen kom hylende. Strissere gennede folk til side. Den ældre dame kunne ikke komme til. Hun masede og hoppede omkring opløbet. Så var det, hun resolut tog og kravlede ind under lastbilen. Helt frem til åstedet.

Det må være sådan noget, man kalder at få syn for sagn, hvis det ikke er lige omvendt: at gøre sagn af syn. Det var vist det, hun var ude på. Sådan fik hun sin gruelige

historie med hjem til kaffesøstrene. Øjenvidneberetning, bevidnet sandsagn.

Jeg tror ikke det var for at se blod, hun kravlede ind under bilen. Det var snarere for at skaffe sig en trumf til beretningen om blod og næsten død. Således triumferer fiktionen over virkeligheden ved at sætte den på spidsen og »virkeliggøre« den i fortælling. Hun fik sin fortælling, da hun gik på maven for den. Fiktionens pris?

Og det *er* rigtigt, jeg så det selv ovre fra det andet hjørne. Stående dér fik jeg min fortælling uden at skulle på knæene for den. Noget tam er den nok ved siden af den, hun fik ud af det. I hendes var der garanteret mere smæk for skillingen. Ikke desto mindre fortalte jeg min med halvforarget fryd til hvem, der gad høre.

Stakkels stodder, der lå der og blødt for vores historier.

Men hvad, det var der andre, der tog sig af. Frygteligt, hvad sådan en historie kan forlange af én. Konen gik vel blot til yderligheder for at indfri fortællingens krav. De er jo garvede sådan nogle sladderkoner. Der skal noget til for at gøre sig gældende i et selskab. Hun udviste det vovmod og den hensynsløst beregnende uskyld, der frembringer fortællingens råstof – også til min historie, der som sagt havde foragede overtoner, indtil jeg opdagede, at min moral var mindst ligeså anløben, omend bedre camoufleret.

I den slags fortællinger handler det om at gå til yderligheder. Lever virkeligheden ikke op til det, må man give den en tand til. Og det gør nogle så. Børn gør det i deres fortællinger, ikke mindst i spøgelseshistorier og andre moderne sagn om alskens grufuldhed. Det kniber mere for de voksne, der skriver for børn. De kan blandt andet være stækket af hensyn til, hvad de tror, børn kan tåle. Hvis det ikke er dem selv, der ikke tåler mosten.

Den samling af børns spøgelseshistorier, *Den grønne hånd*, som Gyldendal har udsendt, vrimler med drastiske historier, gruopvækkende og bloddryppende, hvis ikke lattervækkende. Ofte begge dele på én gang, når gruen udløses i et befriet grin. Samlingen består af gysere, der nu om dage flourer i børns mundtlige kredsløb – svenske børns. Historierne er indsamlet i Sverige og omsat til en skriftlig form af Ulf Palmenfelt.

Spøgelseshistorier er en gammel sejlivede tradition, der taber sig i de folkelige fortællingers urtider. Men den lever frodigt hos børn også i dag, og også i Danmark. Det er ikke småting et gennemsnitsbarn har på lager af den slags.

Børn nyder at hygge sig med krydrede og makabre gys. Jo værre jo bedre. Lageret af fortællinger fornyes stadigt, så det svarer til nutidens (barne-)liv. Gamle sejlivede historier moderniseres og nye kommer til.

Her går man til yderligheder så det forslår, ingen midler skyes, intet tabu er heligt, tingene sættes på spidsen i groteske og drabelige udformninger. Netop derved kommer de på sær vis til at udtrykke det drama, nutidens barneliv er. De konflikter, den spænding, der ligger under det, bryder frem i de gruelige og usandsynlige

begivenheder, figurer og udsagn. Man skal ikke tage fejl af den fantastiske overflade. Historierne er symbolske udtryk for, hvad der halvt fortrængt brænder på, især mellem børn og voksne.

Historierne tilsynelader rabiat den kælder, der ligger under huset. De opsøger med sikker sans de sorte huller i liv og bevidsthed. Samtidig gør de det i en velbehersket og traditionsrig form, hvor gruen bliver overkommelig at møde. Fortællingerne er fiktion, hvad ungerne er helt klar på, og de har fiktionens sandhed, hvad børn er ligeså følsomme for. Fortællingerne bruges også til at skabe rum af fællesskab. Gode fortællere kan her fortsætte stemningen til den grænse, hvor fiktionen virkeliggøres og håret rejser sig.

Historierne er en slags sagn. De har sagnets krav på at berette faktisk stedfundne tildragelser. Blot er overdrivelsen i spøgelseshistorierne til at tage og føle på til forskel fra de moderne sagn, der cirkulerer i dag, også mellem voksne. De virker ved, at vi tror på dem. Til eksempel har de fleste af os taget historien om barnepigen, der blev væk, for gode varer første gang, vi hørte den. Det har vi blandt andet, fordi historien er sand. Den rammer præcist ned i et af de kulsorte huller i forældres bevidsthed. (I kender den nok. Det er den om forældrene, der skal til Mallorca, og barnepigen, der bliver forsinket, og ungen, der sulter ihjel. Troede I måske på den?)

Disse historier lever i det mundtlige netværk. De kan tage sig tørre og intetsigende ud på tryk. Det er et problem, når de sættes i bøger. Nedskrift efter mundtlig ordlyd duer ikke umiddelbart. Og de referater, man ofte møder er endnu dår-

ligere. Derfor er det i sig selv ingen dårlighed, at Palmenfelt har bearbejdet dem til skrift, især ikke når hans versioner er både pålidelige og seriøse. Men mundtlighedens livfuldhed, de drastiske effekter og sprogbrug, har han ikke rigtig formået at transformere på skrift. Udtrykket (ikke så meget indholdet) virker »normaliseret«.

Opgaven er vanskelig, for den mundtlige tradition lever i og af situationen. En mulig metode var at aktivere fortaligheden, fx samle historierne i en rammefortælling a la Decameron eller operere med en indskudt fortæller. Under alle omstændigheder tage ved lære af ungerne metoder, tage mod til sig som fortæller på egen regning og risiko.

Uanset dette forbehold er det en samling, der absolut er at anbefale. Her kan man få syn for sagn, hvad angår det, børn går og fortæller. Man får en stribe solide gysere og i tilgift Eva Erikssons fremragende illustrationer.

Der er kommet en flot bog ud af det. Sjældent, at der investeres så meget i børns egne produkter, hvis det da ikke lige er blåstemplede børneremser. Fint nok.

Derfor ét hjertesuk til sidst: Hvorfor er der ikke først og fremmest investeret i en samling danske historier? Hvorfor altid gå over åen efter vand? Vandhanen her i huset tapløber. Det ville selvfølgelig koste noget mere. Men autenciteten ville da være til stede i højere grad, uanset at Søholms oversættelse er god og lydhør. Og uanset at det bedre går med oversættelser af dette stof end af remserne i seriens tidligere bind.

Hvis man brugte dansk stof, ville historierne i bogform også have en chance for at fungere som ressource for det mundtlige kredsløb, de udspringer af. Jeg tror ikke

disse historier kan virke sådan. Mit gehør siger, at de lyder forkert, ikke meget, men nok. (Hermed være ikke sagt, at man ikke skal hente godt stof udefra – som tilgift). Men hvad der findes af dansk er småt, og der er brug for en indsats. Ikke mindst fordi der i stoffet ligger et arsenal af muligheder både æstetisk og tematisk, der kunne sættes i sving som tilskud til børnelitteraturen i bredere forstand, og som modgift mod litterær anæmi.

Hvorom altid er, så er her stærke sager. Læs dem. Min nabo, Bjarne, som ellers er både slagter og thybo, blev sat til at høre én af historierne, der på sin sære vis handler om hans håndværk. Han var rystet. »Men det kan de da ikke ta'«, sagde han. Det var børnene han mente.

Det er en rå historie. Den begynder med den fuldstændig usandsynlige selvfølghed, som er i den slags. *Damens lever* hedder den:

»Det var en mor, der sendte sin søn til slagteren for at købe lever. Men drengen var doven og gad ikke gå ærinder. Og desuden regnede det.

Drengen vidste, at der lå en død dame oppe på loftet. Han tog en kniv og sneg sig derop og skar damens lever ud...«.

Det er bare begyndelsen. Hvordan det går den lille slagter, ja, læs selv. Bjarnes reaktion er ikke uforståelig.

En ting er børns gysere. En anden sag er gysere for børn, også de er vidt udbredt og dyrkes. De er tilmed et stort og givtigt marked i alle former for medier. Der kommer konstant gys i bøger. De kan være rå nok. Der skal noget til for at få ungerne til at bide på. De er vant til stærk kost fra deres egne. Men som regel er bøgerne al-

ligevel mere forsagte eller rene effektrip. Mange af dem er flade i måden – ofte referatagtige spekulationsprodukter fra gyserindustrien, som når det gælder vok-sengys.

Det er sjældent, de besidder den altædende, altoverskridende og altoverkom-mende appetit og den gudsforgående ud-tryksform, børnenes historier har. Det gør de to gyserbøger, som skal omtales, heller ikke. Helt flade er de nu ikke. De har deres styrke og svaghed de modsatte steder. Den ene pisker spøgelseerne op til monstø-sitet. I den anden bliver de nærmest til en slags kæledyr. Begge forfattere kunne med fordel have lært noget af ungernes egne spøgelse.

Hævnen fra havet og andre uhyggelige historier bygger på færøske sagn. De er et godt og stærkt stof, som nok er værd at sende videre til danske børn – også hvor de er råstof for moderne fortællinger, hvis det ellers er ordentligt lavet.

Når jeg ikke finder denne samling vel-lykket, er det ikke, fordi der ikke er gys og stærke skildringer i bogen, for det er der. Men det får karakter af forpustet effekt-mageri. På en lidt bagvendt måde går der guvernante i gyset. Nymodens guvernante – sådan én, der ikke nøjes med at kravle ind under lastbilen for at se blod, men som kravler helt ind i ofrets kvaste hoved, og som alligevel ikke rigtig tør gøre det alene for fortællingens skyld, men sikrer sig et psykologisk alibi. Skildringen bliver psykologiserende og fortællerpositionen flimrende. Skildringen svajer fra fladt be-skriveri og udlægning til hårde hug, der står der.

Den benhårde og lunefulde folkelige fortællestil er opblødt i en psykologisk »moderne« form. Hvor folkelige sagn

og eventyr og børns historier yderliggør psyke og fantasi, dér inderliggør denne fortaget med æstetisk anæmi som konsekvens, nymodens blegot.

Bedst er fortællingerne, hvor der er indskudt en sekundær fortæller.

I *Rigtige Spøgelse* har man en måde at om-gås gespenster på, der er lige omvendt af de færøske greulbilleder. Her bliver spøgel-serne til små pudsig fantasilegekammera-ter for et par børn, der har en mor, der er spøgelsesforsker. Ja, man må finde på.

Bogen rummer en lille net og letløbende bagatel af en historie, men den er godt for-talt, langt bedre end gennemsnittet.

Den falder i episoder, der er stramt og sikkert sat op. Blot skade, at det bliver ved den lidt ligegyldige ansats, der anslår en række spændinger og gags som virker æg-gende – og så ikke mere.

De småspændinger, der er, hvad angår omgængelse med spøgelse, skræk, grin og voksne, bliver ikke udfoldet. Hverken fan-tasiens gru eller grin slår ud. Ærgerligt, når nu forfatteren kan fortælle historier.

Bogen er underholdende så længe den varer, og den har en god tendens til at se nysgerrigt på mulighederne i det skræk-indjagende, fremfor at blive knuget af det. Selv det gruelige kan for det rette blik blive underfuldt. Men der er mere strøm på, når den slags sker i folkeeventyr som for eksempel *Drengen, der drog ud for at finde frygt* – eller i børnenes egne gys med ind-bygget overraskelse.

Man kan roligt tage både børn og spøgelse alvorligt. Der er ingen grund til at bortfor-klare eller bortpsykologisere nogen af dem.

Begge dele findes. Det viser børnenes historier.